

Agnieszka Świątek*

POZIOM ZAANGAŻOWANIA MIESZKAŃCÓW ŁODZI I IWANOWA W ORGANIZACJACH POZARZĄDOWYCH

Abstrakt: Przedmiotem niniejszego artykułu jest przedstawienie działalności dobrowolnej mieszkańców Łodzi i Iwanowa. Głównym celem artykułu jest analiza poziomu zaangażowania obywatelskiego, biorąc pod uwagę przede wszystkim uczestnictwo w organizacjach pozarządowych. Podstawę empiryczną niniejszego artykułu stanowi materiał badawczy zgromadzony w ramach projektu *Odrodzenie miast postprzemysłowych*. Badaniem objęto 700 dorosłych mieszkańców Łodzi i 437 mieszkańców Iwanowa. Próba miała charakter reprezentatywny.

Słowa kluczowe: aktywność społeczna, organizacja pozarządowa, trzeci sektor, społeczeństwo obywatelskie

1. Znaczenie organizacji pozarządowych dla rozwoju demokracji

Od lat 80. XX w. problematyka organizacji pozarządowych staje się coraz bardziej znaczącym tematem wielu tekstów naukowych w naszym kraju. Do głównych kierunków badań przeprowadzonych nad organizacjami należą: funkcje trzeciego sektora, rozwój organizacji pozarządowych w perspektywie historycznej, zakres i kierunki działalności organizacji, funkcjonowanie organizacji pozarządowych, aspekt prawny organizacji pozarządowych, współpraca organizacji pozarządowych z sektorem publicznym (Bogacz-Wojtowska 2006: 9).

Badacze, posługując się pojęciem organizacji pozarządowych, często stosują je zamiennie z takimi określeniami, jak: „trzeci sektor”, „sektor pozarządowy”, „sektor niedochodowy (*non-profit*)”, „sektor niezależny”, „sektor wolontarystyczny”, „organizacje obywatelskie”, „organizacje społeczne”, „organizacje obywatelskie” (Gliński i in. 2002, Bogacz-Wojtowska 2006). Najbardziej powszechne jest określenie NGO, a raczej jego liczba mnoga NGOs (*Non*

* Mgr, Katedra Socjologii Wsi i Miasta, Instytut Socjologii, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Uniwersytet Łódzki, ul. Rewolucji 1905 r. nr 41/43, 90–214 Łódź, agnieszka.swiatek@interia.eu.

Governmental Organization) (Woźniak 2002). Na potrzeby niniejszego artykułu posługuję się pojęciem organizacji pozarządowej i przyjmuję jej definicję ujętą w badaniach międzynarodowych „The Johns Hopkins Comparative Non-profit Sector Project”. Organizację pozarządową cechuje:

trwała forma organizacyjna, strukturalna niezależność od władz publicznych, działalność nienastawiona na zysk (ewentualne nadwyżki przychodów nad wydatkami mogą być wykorzystane tylko na działalność statusową), dobrowolność (dobrowolne członkostwo i praca społeczna) (L e ś, N a ł ę c z 2002: 14).

Geneza powstania organizacji pozarządowych z jednej strony interpretowana jest jako odpowiedź na niewydolność systemu, nieradzącego sobie z zaspokajaniem potrzeb obywateli¹. Z drugiej zaś strony istnieją teorie, według których to właśnie dobrze funkcjonujące państwo stwarza możliwość dla tego pola aktywności obywatelskiej. Warto pamiętać, że

Tworzenie organizacji pozarządowych bywa zawsze wyrazem woli pewnej grupy ludzi, jednoczącej się wokół określonego problemu bądź potrzeby (Z a ł u s k a 1998: 35).

Ludzie zrzeszający się w organizacjach pozarządowych uczą się demokracji poprzez zwiększoną aktywność w sferze społecznej.

Organizacja pozarządowa spełnia wiele pożytecznych z punktu rozwoju demokracji funkcji (L e ś 2000: 18). Należy jednak podkreślić trudność ich rozdzielenia od siebie. Organizacja bowiem zazwyczaj spełnia więcej niż jedno zadanie. Posługując się za M. Załuską podziałem funkcji trzeciego sektora, można wyodrębnić: funkcje związane z zaspokajaniem potrzeb, zainteresowań i aspiracji osób stowarzyszonych oraz funkcje związane z realizacją potrzeb szerszej społeczności (tab. 1).

Tabela 1. Funkcje organizacji pozarządowych

Funkcje związane z zaspokajaniem potrzeb, zainteresowań i aspiracji osób stowarzyszonych	• Funkcja afiliacyjna
	• Funkcja ekspresyjna
	• Funkcja pomocowa
Funkcje związane z realizacją potrzeb szerszej społeczności	• Funkcja integracyjna
	• Funkcja opiekuńczo-wychowawcza
	• Funkcja normalizacyjna
	• Funkcja grupy nacisku
	• Funkcja uspołeczniania państwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Z a ł u s k a 1998: 35–43.

¹ Np. teoria ograniczenia kategorycznego, stworzona przez J. Douglasa. Państwo podlega określonym ograniczeniom, z którymi właśnie organizacja pozarządowa jest w stanie się uporać.

Jednym z najważniejszych zadań, jakie spełnia organizacja pozarządowa, wynikających ze społecznej potrzeby przynależności każdego człowieka, jest funkcja afiliacyjna. Dzięki niej jednostka ma możliwość samodzielnego wyboru grupy, z którą pragnie się utożsamiać, a która podziela te same zainteresowania, poglądy czy upodobania. Podobny wydźwięk ma funkcja ekspresyjna, dzięki której zaspokajana jest potrzeba samorealizacji. Organizacja pozarządowa umożliwia wspólne działanie ludzi o podobnych poglądach, wartościach. Poprzez swoje działanie tworzą i różnicują opinie, prowokując debatę publiczną (Herbst 2005: 15–21). Warto w tym miejscu zaakcentować, iż funkcje te mają znaczenie dla sprawnego istnienia demokracji.

Ostatnią, wyodrębnioną przez M. Załuską ze względu na zaspokojenie potrzeb osób stowarzyszonych, jest funkcja pomocowa. Organizacje bowiem koncentrują się na dziedzinach, w których instytucje państwowe nie potrafią w pełni zaspokoić oczekiwań obywateli. Dotyczy to kompleksowej pomocy zarówno w zakresie zaspokajania potrzeb materialnych (zapewnienia mieszkania, odzieży, żywności, leczenia), jak również wsparcia psychicznego (zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa, terapii, wymiany doświadczeń) (BORDO 2004: 13, Załuska 1998: 35–43).

Organizacje pozarządowe istnieją przede wszystkim po to, aby budować więzi społeczne. Dzięki nim powstają zarówno niewielkie lokalne wspólnoty, jak i organizacje o ponadnarodowym charakterze. Funkcja integracyjna pozwala zatem na przybliżanie jednostek do siebie.

To zadanie trzeciego sektora jest szalenie ważne w naszym kraju, gdzie wieloletnie rządy komunistyczne nie zabiły wprawdzie ducha narodu, ale całkowicie zniszczyły tzw. wspólnoty lokalne, dzięki którym tam, gdzie żyjemy, czujemy się bezpiecznie i u siebie (Lasoń 1994: 4).

Kolejnym pozytywnym aspektem działania organizacji jest funkcja opiekuńczo-wychowawcza. Polega ona na rozbudzaniu postaw prospołecznych przez dostrzeżenie potrzeb zarówno najbliższego otoczenia, jak również ogólnego problemu społecznego. W ramach tej funkcji duży nacisk kładzie się na potrzeby rodziny (wsparcie materialne, psychologiczne, pedagogiczne, świadczenie usług opiekuńczych). Tworzone są np. świetlice terapeutyczne, domy dla samotnych matek, zajęcia rozwijające zainteresowania dzieci i młodzieży (Załuska 1998: 35–43).

Istotne znaczenie dla funkcjonowania całego państwa ma pełnienie przez organizacje pozarządowe funkcji normalizującej. Organizacje pozarządowe są odpowiedzią na istnienie pewnych braków w systemie. Niemożność rozwiązania problemów społecznych wymusza świadczenie usług społecznych właśnie przez organizacje, które lepiej niż instytucje państwowe znają potrzeby ludzi. Promując nowe rozwiązania, organizacje pozarządowe często inicjują zmianę społeczną. Jest to także przyczyna pełnienia funkcji grupy nacisku. Organizacja

dba o informowanie władz państwowych o potrzebach danej grupy społecznej (np. mniejszości narodowej, środowisk ludzi niepełnosprawnych) (K u l e s z a 2007)².

Według M. Załuskiej funkcja uspołecznienia państwa ma niejako łączyć pozostałe. Dzięki organizacjom pozarządowym powstaje społeczeństwo obywatelskie (Z a ł u s k a 1998: 35–43) definiowane jako:

społeczeństwo złożone z jednostek i mniejszych lub większych zbiorowości będących podmiotami życia publicznego w znacznym stopniu niezależnymi od państwa, mającymi szerokie możliwości dokonywania wyborów w swym życiu społecznym, politycznym, ekonomicznym, osobistym. Przyjmuje się przy tym, iż filarami społeczeństwa są: stowarzyszenia, organizacje pozarządowe, wspólnoty obywateli oraz samorządy lokalne (G l i ń s k i i in. 2002: 315).

Do elementarnych części budowania struktur społeczeństwa obywatelskiego zalicza się właśnie:

pojedyncze stowarzyszenia, jak i więzki inicjatyw, występujących w określonym segmencie społeczeństwa, czy też wyspecjalizowane organizacje pożytku publicznego bądź układ czy sieć instytucji i inicjatyw obejmujących cały kraj (K u r c z e w s k a 2006: 12).

Biorąc pod uwagę niniejsze skrótowo opisane funkcje organizacji pozarządowych, należy podkreślić konieczność ciągłego analizowania poziomu zaangażowania obywateli w ich działalność organizacyjną. Tak rozumiana aktywność obywatelska wpływa bowiem w sposób zasadniczy na kondycję demokracji w danym kraju.

Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu uczyniono zatem aktywność obywatelską mieszkańców dwóch posocjalistycznych miast pod względem udziału w organizacjach pozarządowych. Głównym celem jest natomiast próba porównania poziomu aktywności Łodzian i mieszkańców Iwanowa. Wybór obiektu badań jest nieprzypadkowy³. Iwanowo jest miastem partnerskim Łodzi od 1992 r. Podobieństwo sytuacji obu miast dotyczy przede wszystkim zarówno historii, jak i jej wpływu na obecną strukturę społeczno-gospodarczą. Łódź i Iwanowo to miasta postprzemysłowe. Ich gospodarka związana była z przemysłem włókienniczym, co w znaczący sposób przełożyło się na obecną sytuację miast. Oba miasta są obecnie ośrodkami edukacyjnymi w swoich państwach.

Podstawę empiryczną niniejszego artykułu stanowi materiał badawczy zgromadzony w ramach projektu „Odrodzenie miast postprzemysłowych” realizowanego przez Katedrę Socjologii Wsi i Miasta Uniwersytetu Łódzkiego. Próba miała charakter reprezentatywny i objęła 700 mieszkańców Łodzi i 437 mieszkańców Iwanowa.

² Istotę rzecznicstwa interesów i lobbingu przedstawia między innymi K. K u l e s z a (2007). Twierdzi, że rzecznicstwo interesów prowadzone przez NGOsy jest najbardziej dojrzałą formą ich działalności, świadczącą o osiągnięciu przez organizację poziomu rozwoju, pozwalającego na pełne uczestnictwo w życiu i świadomości społecznej w danym środowisku.

³ Porównania Łodzi i Iwanowa dokonała także A. M i c h a ł s k a - Ż y ł a (2011).

2. Kondycja organizacji pozarządowych w Polsce i Rosji

Według danych ze strony www.ngo.pl w Polsce działa 102 512 organizacji pozarządowych (dane z 14.10.2013), co nie odpowiada stanowi faktycznemu. W 2012 r. w Polsce zarejestrowanych było ponad 80 tys. organizacji pozarządowych: 11 tys. fundacji i 72 tys. stowarzyszeń (nie licząc ochotniczych straży pożarnych). Należy pamiętać, że liczba ta jest mniejsza, biorąc pod uwagę liczbę „martwych dusz”, czyli organizacji które nie działają, ale nie wyrejestrowały się z urzędowych statystyk. W związku z powyższym Stowarzyszenie Klon-Jawor szacuje odsetek działających organizacji na ok. 60–80% danych rejestrowych, zaś wedle szacunków GUS-u kształtuje się on na poziomie 75% (Przełocka i in. 2012: 10)⁴. Należy zatem oszacować wielkość trzeciego sektora w Polsce na poziomie 60 tys.

Szacunkowa wielkość trzeciego sektora w Rosji jest sześciokrotnie większa niż w Polsce.

Według MOJ, w 2012 r. było 398 202 krajowych organizacji społeczeństwa obywatelskiego i 317 oddziałów przedstawicielstw zagranicznych organizacji społecznych zarejestrowanych w Rosji. Liczba ta obejmuje także partie polityczne (2138), stowarzyszenia społeczne i państwowe (777), izby notarialne (85), korporacje państwowe (7). Ponadto, niektórzy eksperci szacują, że około jedna czwarta wszystkich zarejestrowanych organizacji społeczeństwa obywatelskiego to spółdzielnie konsumenckie, stowarzyszenia członków oparte na bazie własności akcji. Szacuje się, że nie więcej niż 40 procent zarejestrowanych organizacji społeczeństwa obywatelskiego jest aktywna (USAID 2013: 166–173).

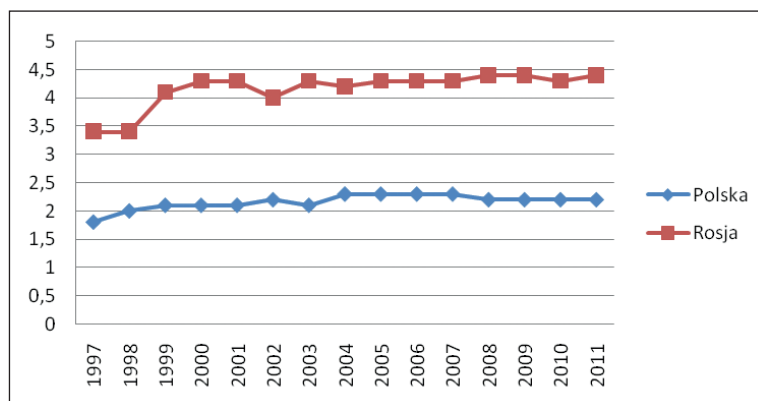
Dobrym narzędziem oceny stopnia rozwoju zdolności przetrwania sektora organizacji pozarządowych w poszczególnych krajach jest NGO Sustainability Index. Zostało one skonstruowane przez Amerykańską Agencję ds. Rozwoju Międzynarodowego w 1997 r. Skupia się na siedmiu warunkach, przyznając odpowiednią liczbę punktów za spełnienie każdego. Skala-punktowa mieści się w przedziale 1–7, gdzie 1 oznacza największą zdolność przetrwania, a 7 najmniejszą. Wymiary, na jakich się koncentruje, to: otoczenie prawne, zdolności organizacyjne, opłacalność finansowa, rzecznictwo, wizerunek publiczny, infrastruktura, świadczenie usług.

Indeks stabilności organizacji pozarządowych w Polsce już od 14 lat plasuje się w przedziale 2,1–2,3, co świadczy o tym, iż trzeci sektor znajduje się w stadium konsolidacji – stabilności rozszerzonej. W Rosji natomiast nadal organizacje pozarządowe są w tzw. połowie transformacji⁵. Od 1999 r. omawiany wskaźnik

⁴ Według danych Stowarzyszenia Klon-Jawor co piąte stowarzyszenie (19%) zrzesza mniej niż 20 osób, a blisko połowa – między 20 a 50 osób. Jednocześnie 2% największych stowarzyszeń skupia tysiąc lub więcej członków.

⁵ Na podstawie osiągniętych wyników wyodrębnia się trzy stadia rozwoju organizacji: Consolidation (konsolidacja punkty 1–3), Min-transition (w połowie transformacji punkty 3–5) i Transition (transformacja punkty 5–7), <http://civicpedia.ngo.pl/x/486030;jsessionid=96E26E2301577F2E-A4E73CA61424F947> (dostęp 08.01.2014).

wynosi powyżej 4. Od dwóch lat osiągnął poziom 4,4 i nie ulega zmianie. Przyjrzyjmy się zatem szczegółowo uzyskanym w ostatnim badaniu wynikom w poszczególnych wymiarach stabilności NGOów na tle innych krajów Europy Centralnej.

Wykres 1. Indeks stabilności organizacji pozarządowych dla Polski i Rosji w latach 1997–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *NGO Sustainability Index*, 2012, Poland; <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/PR/CSOSI2012-Polska-fin.pdf> (dostęp 08.01.2014).

Tabela 2. Szczegółowy indeks stabilności organizacji pozarządowych dla Europy Centralnej, Wschodniej w 2012 r.

Kraj	Otoczenie prawne	Zdolności organizacyjne	Kondycja finansowa	Rzecznictwo	Świadczone usługi	Infrastruktura	Wizerunek społeczny	Indeks stabilności NGO
Estonia	1,7	2,3	2,4	1,8	2,3	1,6	1,9	2,0
Polska	2,2	2,6	2,8	1,6	2,2	1,6	2,2	2,2
Czechy	2,8	3,0	3,2	2,1	2,4	2,7	2,3	2,6
Łotwa	2,3	3,0	3,4	2,1	2,5	2,4	3,2	2,7
Litwa	2,1	2,9	3,2	2,0	3,4	3,0	2,6	2,7
Słowacja	2,8	3,0	3,5	2,4	2,6	2,4	2,5	2,7
Węgry	2,2	3,2	3,7	3,3	2,9	2,5	3,3	3,0
Ukraina	3,5	3,4	4,3	2,5	3,3	3,4	3,6	3,4
Słowenia	3,3	3,8	4,5	3,6	3,4	3,6	3,6	3,7
Rosja	4,7	4,4	4,9	4,1	4,3	4,0	4,7	4,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie *The 2012 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia* <http://www.usaid.gov/europe-eurasia-civil-society> (dostęp 08.01.2014).

Najlepszy wynik indeksu stabilności NGO od wielu już lat przypada w udziale Estonii, która cechuje się dużą gęstością organizacji pozarządowych przypadających na 10 tys. mieszkańców. Wynik osiągnięty przez Polskę na tle innych krajów uwzględnionych w tabeli jest drugi w kolejności (2,2), co świadczy o dobrej kondycji organizacji pozarządowych. Pozytywnie ocenione zostały dwa czynniki: rzecznictwo i infrastruktura. Wpływ na to mają między innymi działania Parlamentarnego Zespołu do spraw Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi⁶. Wzrasta również zainteresowanie konsultacjami społecznymi, w których dużą rolę pełni trzeci sektor. Według oficjalnych danych

W 2006 r. 856 organów administracji publicznej (32,8%) konsultowało projekty aktów normatywnych z przedstawicielami sektora pozarządowego. Łącznie zbadane instytucje podały konsultacjom 2396 projektów aktów normatywnych (SWRSO 2009–2015: 27).

Jak twierdzą jednak badacze trzeciego sektora, brak jest politycznej woli realnego wsparcia sektora przez elity władzy. Administracja państwowa nie traktuje trzeciego sektora jako partnera w rozwiązywaniu problemów, kreowaniu celów i zadań społecznych nawet na poziomie lokalnym, ale często postrzega go jako konsumentów społecznych funduszy (Gliński i in. 2002, Byłok 2005, Toczyski 1998). Zapominają lub raczej nie dostrzegają, iż to dzięki nim tworzy się społeczeństwo obywatelskie rozumiane jako:

... pionowa organizacja społeczeństwa, społeczeństwo uczestniczące, społeczeństwo otwarte cechujące się uczestnictwem w różnych typach aktywności (Siciński 2002: 242).

Kondycja finansowa organizacji pozarządowych w Polsce to najgorzej oceniony czynnik Indeksu Stabilności. Dla większości organizacji podstawowym źródłem pozyskiwania pieniędzy są instytucje administracji samorządowej. Ważnym z punktu widzenia trwania organizacji jest mechanizm funkcjonowania 1% podatku dochodowego przekazywanego na rzecz organizacji pożytku publicznego. Z danych Ministerstwa Finansów dotyczących rozliczeń podatkowych za rok 2010 wynika, że:

Na 6533 organizacje aż 5786 otrzymało wsparcie poniżej 50 tys. zł, co stanowi 88% wszystkich organizacji otrzymujących wsparcie. Średnia kwota otrzymywana przez wszystkie uprawnione organizacje pożytku publicznego wynosiła 61 264,56 złotych, mediana wyniosła natomiast 67 053,36 zł (<http://ww.w.senat.gov.pl/ngo/posiedzenie3-parlamentarnego-zespołu>, dostęp 10.11.2013).

⁶ <http://www.senat.gov.pl/sklad/senatorowie/zespoły/parlamentarny,4,parlamentarny-zespół-ds-współpracy-z-organizacjami-pozarządowymi.html> (dostęp 10.11.2013). Zadania, przed jakimi stoi Zespół, obejmują szeroki zakres zagadnień istotnych dla trzeciego sektora. Są to zarówno kwestie bieżące: od poszerzenia zwolnienia z VAT przy przekazywaniu żywności na rzecz organizacji pożytku publicznego, aż po pracę nad inicjatywą ustawodawczą o petycjach.

Zwiększa się liczba organizacji, które składają wnioski o pozyskanie funduszy europejskich (27% w 2012 r.), jednak otrzymanie wsparcia jest nadal utrudnione. Otrzymuje je jedynie połowa (Przewłocka i in. 2013). Organizacje pomoc w pisaniu wniosków unijnych udzielają sobie nawzajem między innymi na konferencjach, szkoleniach i dostępnych poradnikach (Pawłęga 2007). Nie zmienia to słabej kondycji finansowej organizacji pozarządowych w kraju. Średnio przychody w ostatnim roku zmniejszyły się o 7% (USAID 2013).

Kiepska sytuacja finansowa organizacji pozarządowych to także bolączka rosyjskich NGO-sów. Wsparcie trzeciego sektora przez rząd oraz wsparcie międzynarodowe jest ograniczone przez politykę mocarstwową władz. Jedynie 17% organizacji dotowanych jest z budżetów regionalnych, 11% z budżetów gminnych, a 7% z budżetu federalnego. Dlatego też głównym źródłem funkcjonowania są datki (składki członkowskie – 39%, datki od obywateli rosyjskich – 33%, datki od rosyjskich firm – 30%). Większość organizacji ma tylko kilku pracowników: 19% zatrudnia 1 lub 2, 21% od 3 do 5, 13% od 6 do 10. Tylko 11% organizacji zatrudnia od 11 do 30 pracowników, a jedynie 3% większą liczbę osób (USAID 2013).

Na odbiegający od innych krajów Europy Centralnej niski wskaźnik stabilności organizacji pozarządowych w Rosji duży wpływ ma także ocena otoczenia prawnego i panującego wizerunku społecznego. Nadzór nad działalnością organizacji pozarządowych sprawuje tam Prokuratura Federacji Rosyjskiej. Odpowiada ona za ich rejestracje i autoryzacje. Ma wgląd do wszystkich dokumentów organizacji. Jeśli tylko dopatrzy się nieprawidłowości, naruszenia Konstytucji Federacji Rosyjskiej, organ kontrolny może wystosować ostrzeżenie. Procedury rejestracyjne potrafią być wydłużone do 6 miesięcy, a legalizacja organizacji często zależy od dobrej woli urzędników.

Zasadnicze pogorszenie warunków otoczenia organizacji pozarządowych miało miejsce od początku 2006 r. Jedno z podstawowych utrudnień dotyczy organizacji zarejestrowanych jako międzynarodowa organizacja pozarządowa. Zostały one zobligowane do dostarczania szczegółów odnośnie do swoich działań i finansowania do Centralnego Biura Federalnej Służby Rejestracyjnej w Moskwie. Ponowna rejestracja zmniejszyła liczbę organizacji pozarządowych o charakterze międzynarodowym.

Powody takich rozwiązań prawnych wynikają według diagnozy T. Kapuśniaka przede wszystkim z tego, iż:

Działalność organizacji pozarządowych jest postrzegana jako swego rodzaju zagrożenie dla ośrodka decyzyjnego, niepotrzebna forma ograniczenia władzy, potencjalny element kontroli rządzących (specyfika Europy Wschodniej, w szczególności Rosji) (2010: 314).

Taką postawę dostrzec można w polityce wewnętrznej kreowanej przez prezydenta Putina. Faktem jest, iż utworzył on na mocy ustawy federalnej o Izbie

Spółecznej Federacji Rosyjskiej w 2005 r. przy ósrodku decyzyjnym na Kremlu – swego rodzaju organ „reprezentujący” organizacje pozarządowe (społeczństwo obywatelskie) mający pośredniczyć między władzą a społeczeństwem. Jednak zadania Izby Społecznej nie przyczyniają się do poprawy sytuacji NGO-sów w Rosji. Izba według ustawy ma za zadanie wspierać zaangażowanie obywateli, ale, co zostało już podkreślone w akcie prawnym, wsparcie ma koncentrować się na realizacji polityki państwa. Organ ten ma także możliwość dokonywania ekspertyz projektów ustaw i kontroli społecznej nad działalnością Rządu Federacji Rosyjskiej, niestety jest to jedynie „władza” pozorna. Jak bowiem Izba ma stać na straży przestrzegania wolności słowa w środkach masowego przekazu, jeśli to aparat władzy je kontroluje?

Media na użytek władzy kreują wizerunek wroga zewnętrznego – Zachodu (głównie USA, Unii Europejskiej), jak również niektórych państw z obszaru Wspólnoty Niepodległych Państw (jak chociażby Ukrainy). Ci wszyscy chcą zniszczyć wielkomocarstwową Rosję, czyli cel istnienia Federacji Rosyjskiej, do czego nie można za wszelką cenę dopuścić. Powszechne jest także przekonanie o wspieraniu „kolorowych rewolucji” przez Zachód, co uznane jest za niepochlebłą działalność organizacji pozarządowych⁷.

Podsumowując kondycję organizacji pozarządowych w omawianych krajach, należy zwrócić uwagę na postrzeganie NGO-sów przez obywateli. Polacy traktują je często jako beneficjentów grantów rządowych. Również praca społeczna kojarzy się wielu obywatelom z nieefektywną i niepotrzebną aktywnością. Pomimo wielkiego zrywu społecznego i zaangażowania w „Solidarność” aktywność społeczna w III Rzeczpospolitej Polskiej uległa znacznemu osłabieniu. Nasi obywatele posiadają jednak ugruntowane wzorce zachowań filantropijnych i wspólnotowych, czego jednak nie można powiedzieć na temat społeczeństwa rosyjskiego. Kondycja aktywności społecznej wynika tam przede wszystkim ze specyfiki kraju –

Model społeczeństwa obywatelskiego nie znajduje poparcia wśród elit politycznych, jak również społeczeństwa rosyjskiego, gdyż nie pasuje do sytuacji i warunków rosyjskich (Kapuśniak 2010: 314).

Sytuacja polityczna ma zatem ogromny wpływ na kształtowanie postaw obywatelskich u naszych wschodnich sąsiadów.

⁷ Rosjanie nawet w obliczu interwencji Rosji na Ukrainie popierają silną władzę Putina. Według Centrum Lewady aż 45% obywateli FR jest przekonanych, że do protestów w Kijowie doprowadził Zachód. Rola mediów w kształtowaniu postaw i opinii obywateli jest zatem przeogromna, <http://www.tvn24.pl/az-2-3-rosjan-popiera-putina-tylko-1-proc-podziwia-ukraincow,405066,s.html> (dostęp 06.03.2014).

3. Poziom aktywności obywatelskiej mieszkańców Łodzi i Iwanowa

Przeprowadzone badanie ujawniły, że aktywność organizacyjna łodzian kształtuje się na dość niskim poziomie. Jak wynika z danych zamieszczonych w tabeli 3, najwięcej badanych, bo aż prawie 93,4%, nie należy do żadnej z wymienionych w kwestionariuszu organizacji. Jedynie 5,6% badanych mieszkańców deklaruje przynależność do jednej z organizacji pozarządowej. Tylko 6 osób należy do 2, a jedna osoba do 3 organizacji. Odsetki zaangażowanych w działalność zrzeszeniową w Łodzi odbiegają od średniej krajowej. Według danych *Diagnozy społecznej z 2013 r.* 13,7% Polaków deklaruje przynależność do „jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół” (2013). Wskaźnik zrzeszania się w ostatnich 10 latach plasuje się (w latach 2003–2013) w przedziale 12,1–15,1%. Należy zatem podkreślić, że polskie społeczeństwo wykazuje stosunkowo słabe zainteresowanie pracą społeczną w organizacjach obywatelskich. Problem ten dotyczy także mieszkańców Łodzi⁸.

Tabela 3. Przynależność do jednej z organizacji pozarządowej w Łodzi i Iwanowie

Wyszczególnienie	Łódź		Iwanowo	
	częstości	%	częstości	%
Nie należy	654	93,4	380	87,0
Należy do 1 organizacji	39	5,6	39	8,9
Należy do 2 organizacji	6	0,9	11	2,5
Należy do 3 organizacji	1	0,1	5	1,1
Należy do 4 organizacji	0	0,0	2	0,5
N	700	100,0	437	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Aktywność zrzeszeniowa mieszkańców Iwanowa jest dwa razy większa niż łodzian. 8,9% badanych deklaruje przynależność do jednej z organizacji pozarządowej. Tylko 11 osób należy do 2, a 7 osób do większej liczby organizacji. Odsetek osób, które nie przynależą do żadnego z wymienionych w kwestionariuszu wywiadu stowarzyszeń/organizacji, jest jednak nadal wysoki i wynosi 87% badanych.

⁸ Niepokojący jest fakt spadku poziomu aktywności w organizacjach pozarządowych łodzian w ciągu 3 lat z poziomu 17 do 6,6%. Więcej na temat danych z projektu *Kapitał społeczny, postawy przedsiębiorczości i jakości życia mieszkańców Łodzi* realizowanego w 2010 r. w artykule M u l a s k a, Ś w i a t e k 2011.

Tabela 4. Przynależność do stowarzyszenia/organizacji ze względu na jej typ w Łodzi i Iwanowie w %

Odpowiedź		Stowarzyszenie religijne	Stowarzyszenia sportowe bądź turystyczne	Stowarzyszenia bądź organizacja zawodowa	Stowarzyszenie bądź organizacja kulturalna hobby-styczna	Organizacja charytatywna	Inne stowarzyszenie bądź organizacja
Miasto							
Tak	Łódź	0,7	1,7	1,1	2,4	1,0	0,7
	Iwanowo	3,9	4,6	6,4	2,8	1,1	0,0
Nie	Łódź	94,1	94,0	94,4	93,1	94,7	99,3
	Iwanowo	96,1	95,4	93,1	97,2	98,9	100,0
Odmowa odpowiedzi	Łódź	5,1	4,3	4,4	4,4	4,3	0,0
	Iwanowo	0,2	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0
Łódź N = 700, Iwanowo N = 437							

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę dziedzinę aktywności stowarzyszeń, do których przynależą respondenci, dostrzec można zróżnicowanie pomiędzy omawianymi jednostkami analizy. Mieszkańcy Iwanowa wybierają przede wszystkim aktywność w organizacjach zawodowych (6,4%), gdy dla łodzian najbardziej atrakcyjne są organizacje kulturalne i hobby-styczne (2,4%). Nie mniej dużym zainteresowaniem respondentów cieszą się w obu omawianych grupach organizacje sportowe i turystyczne.

Tabela 5. Pola działań organizacji pozarządowych w latach 2004, 2006, 2008, 2010, 2012 w Polsce w %

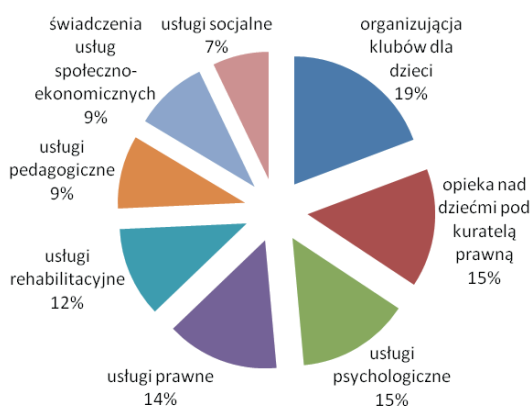
Pola działań	2004	2006	2008	2010	2012
1	2	3	4	5	6
Sport, turystyka, rekreacja, hobby	38,6	39,2	38,3	36,0	38,0
Kultura i sztuka	11,6	12,8	12,7	14,0	17,0
Edukacja i wychowanie	10,3	10,3	12,8	15,0	14,0
Ochrona zdrowia	8,2	8,0	7,7	7,0	6,0
Usługi socjalne, pomoc społeczna	10,0	9,9	11,2	7,0	6,0
Rozwój lokalny w wymiarze społecznym i materialnym	6,5	5,9	3,9	5,0	5,0
Rynek pracy, zatrudnienie, aktywizacja zawodowa	–	2,3	2,2	1,0	2,0

Tab. 5 (cd.)

1	2	3	4	5	6
Ochrona środowisko	3,6	2,2	2,2	2,0	2,0
Sprawy zawodowe, pracownicze, branżowe	2,9	1,9	1,2	2,0	1,0
Prawo, prawa człowieka, działalność polityczna	2,6	1,8	2,0	2,0	1,0
Badania naukowe	1,8	1,3	0,7	1,0	1,0
Wsparcie instytucji, org. pozarząd. i inicjatyw obywatelskich	1,4	1,3	1,7	1,0	1,0
Religia	0,3	0,8	0,5	0,0	0,0
Działalność międzynarodowa	0,7	0,6	0,3	0,0	0,0
Pozostała działalność	1,6	2,0	2,6	5,0	5,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Gumkowska, Herbst 2006, 2008; Przewłocka i in. 2013.

Struktura przynależności do poszczególnych organizacji jest zbieżna z tym, co uzyskano w badaniach ogólnopolskich (Boguszewski 2010 b). Najważniejszą dziedziną działań polskich organizacji pozarządowych od wielu już lat są: sport, turystyka, rekreacja, hobby. W ostatnich latach nastąpił pewien wzrost udziału organizacji działających w dziedzinie kultury (w ciągu 4 lat aż o 4 punkty procentowe). Zmniejsza się liczba podmiotów zajmujących się pomocą społeczną i ochroną zdrowia. W 2008 r. wyniosła ona prawie 19%, a w 2012 r. już tylko 12%. Istotna z punktu widzenia funkcjonowania trzeciego sektora w Polsce jest dziedzina pod nazwą – edukacja i wychowanie. Od wielu lat zajmuje priorytetowe miejsce w obszarze działań organizacji.

Wykres 2. Główne dziedziny aktywności trzeciego sektora w Rosji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Raport USAID 2013.

Największy natomiast odsetek organizacji pozarządowych w Rosji świadczy usługi na rzecz dzieci. Dużym zainteresowaniem cieszą się także zadania związane z usługami prawnymi. Bardzo niewiele NGO-sów zaangażowane jest w sprawy dotyczące rozwoju gospodarczego czy usług socjalnych. Pozytywnym aspektem są funkcjonujące na rzecz ochrony praw człowieka organizacje, takie jak: Lawyers for Civil Society, Pro Bono Legal Services (Public Interest Law Institute), the Center for NGO Development, Inna Rosja, Komitet Przeciwko Torturom, Centrum Demokracji Praw Człowieka w Moskwie, Demos, Memoriał, Rosyjsko-Czeczeńska Agencja Informacyjna, Komitet Przyjaźni Rosyjsko-Czeczeńskiej. Działają także serwisy internetowe oferujące bezpłatne porady prawne i podatkowe: lawcs.ru, law-ngo.ru, portal-nko.ru, and crno.ru. Organizacje pozarządowe szukają swojej przestrzeni w Internecie, upatrując tam przestrzeń dla funkcjonowania poprzez istnienie tam swobody wypowiedzi i szybkości zrzeczenia w słusznej sprawie.

Na podstawie przeglądu literatury przedmiotu można wymienić następujące uwarunkowania aktywności obywatelskiej w organizacjach pozarządowych: wiek, wykształcenie, dochód, kategoria społeczno-zawodowa, religijność, poziom sprawstwa, zaufanie zgeneralizowane (*Diagnoza społeczna* 2013; Theiss 2007; Bartkowski 2010; Wciórka 2004, 2008; Boguszewski 2012; Skiba 2006). Powyższe zależności w zdecydowanej większości zaznaczyły się także w przypadku prezentowanych wyników badań, co wykazały przeprowadzone analizy (tab. 6).

Tabela 6. Korelaty uczestnictwa w organizacjach pozarządowych*

Miasto	Płeć	Wiek	Wykształcenie	Kategoria społeczno-zawodowa	Dochód	Religijność
Łódź		Spearman = 0,077 p=0,041		$V_c=0,146$ p= 0,023		
Iwanowo	$V_c=0,124$ p=0,010		Spearman = 0,011 p=0,021		Spearman =0,165 p=0,001	Spearman =0,168 p=0,001

* W tabeli uwzględnione są jedynie istotne statystycznie zależności.

Źródło: opracowanie własne.

Zależność między wiekiem a przynależnością i wsparciem finansowym organizacji pozarządowej jest istotna statystycznie jedynie w Łodzi. Mało liczna grupa wiekowa reprezentuje stosunkowo dużą aktywność. Dotyczy to osób w wieku powyżej 65. roku życia, wśród których 10% jest członkiem organizacji pozarządowej. Najmniejszy odsetek osób zaangażowanych w trzeci sektor odnotowano

w przedziale 18–24 lat (3,7%). Uzyskany wynik odbiega od wcześniejszych badań, gdzie większą aktywnością charakteryzowały się osoby z najmłodszej kohorty (Boguszewski 2012, Skiba 2006). Angażowanie się w działalność dodatkową osób z rodzin, gdzie głowa rodziny ma 40–49 lat, potwierdzają natomiast badania M. Theiss (2007).

Przynależność do kategorii społeczno-ekonomicznej odgrywa ważną rolę w uwarunkowaniach aktywności obywatelskiej Polaków. Im wyższe zaklasyfikowanie w kategorii społeczno-zawodowej, tym większe prawdopodobieństwo członkostwa w organizacji pozarządowej. Największy udział w tej aktywności deklarują pracujący na własny rachunek. Od wielu lat badania CBOS potwierdzają większą aktywność kadry kierowniczej oraz specjalistów wyższego szczebla. Z drugiej strony nie dziwi brak aktywności osób bezrobotnych, którzy często wycofują się z życia społecznego (Bartkowski 2010). Podobnie kształtuje się sytuacja emerytów i rencistów. Niskie zaangażowanie w działalność dodatkową wynika przede wszystkim ze złej kondycji zdrowotnej. Pośrednio jednak także z braku czasu spowodowanego wywiązywaniem się z przypisanych im ról społecznych, między innymi babć i dziadków.

Jedynie w Iwanowie istnieje statystycznie istotna zależność między płcią badanych a przynależnością do organizacji pozarządowej. Większy jest odsetek kobiet zaangażowanych w działalność stowarzyszeniową niż mężczyzn, co jest potwierdzeniem istniejących struktur organizacyjnych NGO-sów.

Biorąc pod uwagę natomiast poziom wykształcenia, największy odsetek osób należących do organizacji pozarządowych w Iwanowie występuje wśród osób z wykształceniem wyższym i jest prawie dwukrotnie wyższy od grupy osób z wykształceniem średnim. Liniowy charakter związku potwierdzony był już w wielu badaniach⁹ (Theiss 2007, *Diagnoza społeczna* 2013). Osoby z wyższym wykształceniem posiadają większy kapitał kulturowy oraz większe umiejętności organizacyjne. Nie boją się nowych wyzwań, co w analizowanej sytuacji dotyczy między innymi mogących wystąpić problemów z utworzeniem organizacji pozarządowej. Zarówno znajomość procedur biurokratycznych czy też posiadanie umiejętności menedżerskich są ich niewątpliwym atutem. Nie bez znaczenia są także umiejętności społeczne i posiadanie przykładów zaangażowania społecznego w najbliższym otoczeniu.

Kolejną zmienną wyjaśniającą aktywność obywatelską Rosjan jest dochód *per capita*. Odsetek zaangażowanych w działalność organizacji pozarządowych w grupie osób z najniższym dochodem jest nawet dwukrotnie niższa od osób z najwyższym dochodem (*Diagnoza społeczna* 2013). Potwierdzają to również badania J. Curtisa, D. Baera i E. Grabba. Zaprezentowana tendencja jest zgodna z potoczną wiedzą potwierdzoną również diagnozą piramidy Masłowa. Zaspo-

⁹ Poziom wykształcenia respondentów postrzegany jest w badaniach Normana H. Nie'a, Bingham Powella, Kennetha Prewitta jako jeden z najważniejszych czynników sprzyjających aktywności obywatelskiej.

kojenie potrzeb wyższego rzędu nie jest możliwe poprzez ciągłe skupienie się na potrzebach niższego rzędu. To one napędzają codzienną aktywność osób z niskim dochodem, nie pozostawiając czasu na podjęcie aktywności dodatkowej na rzecz innych ludzi.

Duże znaczenie na poziom aktywności społecznej ma także według badań CBOS poziom religijności (Wciórka 2008). Religia decyduje bowiem o reprezentowanych poglądach i zachowaniach ludzi, dzięki czemu implikuje troskę wierzących o człowieka potrzebującego oraz udział w tworzeniu dobra wspólnego. Osoby zaklasyfikowane jako „najbardziej religijne” częściej angażują się w działalność dodatkową, co potwierdza zebrany materiał badawczy dotyczący mieszkańców Iwanowa.

Podsumowując zebrane wyniki, należy podkreślić zaskakującą różnorodność wpływu danych zmiennych wyjaśniających wśród mieszkańców omawianych miast. Brak zbieżności między łodzianami a mieszkańcami Iwanowa, biorąc pod uwagę posiadane dane, trudno jednoznacznie wyjaśnić. Rozstrzygnięcie mogą przynieść dodatkowe pogłębione badania w danych miastach, uwzględniające pytania otwarte dotyczące powodów podjętej aktywności. Przyczyny aktywności obywatelskiej mogą mieć bowiem podłoże psychologiczne niezwiązane ze statusem społeczno-ekonomicznym jednostki.

Warto także zauważyć, iż nie ma istotnie statystycznie związku między udziałem w organizacji pozarządowej a dwoma istotnymi pod względem teoretycznym zmiennymi: poziomem sprawstwa i zaufaniem. Powyższe analizy pozwalają scharakteryzować członka organizacji pozarządowej jako raczej kobietę niż mężczyznę, będącą w dojrzałym wieku, posiadającą wykształcenie wyższe, pracującą na własny rachunek i uzyskującą dochód powyżej 1000 euro.

4. Podsumowanie

Zebrane dane dotyczące aktywności organizacyjnej pokazują pomimo trudniejszej sytuacji organizacyjno-prawnej organizacji pozarządowych w Federacji Rosyjskiej większe zaangażowanie społeczne mieszkańców Iwanowa. Deklarację członkostwa w trzecim sektorze przedstawia tam 13% badanych, co jest dwukrotnie wyższym odsetkiem niż w Łodzi.

Podkreśla się, iż organizacje pozarządowe cieszą się w Polsce niezależnością i wolnością wypowiedzi oraz posiadają niezbędne atrybuty do sprawowania większej kontroli społecznej nad poczynaniami rządu. To właśnie obecne w naszym kraju procedury demokratyczne

stwarzają [...] ramy organizacyjne dla działań powodowanych odruchem serca (pozwalają nam czuć się ludźmi) oraz dla naszej aktywności obywatelskiej (pozwalają nam czuć się obywatelami) (L a s o c i k 1994: 5).

Kondycję organizacji pozarządowych u naszych wschodnich sąsiadów definiuje się jednak w inny sposób. Wiele miejsca poświęca się na odkrywanie fasady tworzenia odgórnie społeczeństwa obywatelskiego w Rosji. Wielu publicystów, a także politologów sugeruje sterowanie przez władzę ruchów, takich jak „Eurozjatycki Sojusz Młodzieży”, „Młoda Rosja”, „Młoda Gwardia”, „Miejscowi” czy „Obywatelska Zmiana”. Cechuje je antyzachodnia retoryka, hasła ksenofobiczne, napiętnowanie imigrantów, ukierunkowanie przeciwko opozycyjnym ruchom demokratycznym. Propagują one ideę wszechpotężnej Rosji i wspierają decydentów na Kremlu. Dla opinii publicznej są jednak przede wszystkim organizacjami pozarządowymi, czyli

najbardziej bezpośrednim przejawem wolności. Ich działanie może przynosić określone korzyści, ale jest także wartością samą w sobie – organizacje to demokracja w działaniu (Herbst 2005: 15).

Biorąc pod uwagę znaczącą rolę, jaką odgrywają organizacje pozarządowe w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, należy mieć nadzieję, że działania wspierające organizacje pozarządowe nie będą pozorne. „Głos” trzeciego sektora powinien być brany pod uwagę, jako głos społeczeństwa zainteresowanego kwestiami społecznymi i troszczącego się o dobro wspólne. Niezależne organizacje pozarządowe posiadają bowiem niezbędne atrybuty do sprawowania większej kontroli społecznej nad poczynaniami rządu. Nie można jednak zapominać o rosnącym wykorzystaniu organizacji pozarządowych do lobbowania na rzecz określonych grup interesu czy też wykorzystania ich jako instrumentu wyłudzenia rządowych lub też unijnych funduszy przez osoby, firmy, instytucje posiadające zaplecze finansowe i prawne.

Bibliografia

- The 2012 NGO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia*, <http://www.usaid.gov/europeeurasia-civil-society/> (dostęp 08.01.2014).
- Bartkowski J. (2010), *Państwo, prawa i obowiązki obywatelskie w świadomości społecznej*, [w:] J. Raciborski (red.), *Praktyki obywatelskie Polaków*, IFiS PAN, Warszawa, s. 50–75.
- Bogacz-Wojtanowska E. (2006), *Zarządzanie organizacjami pozarządowymi na przykładzie stowarzyszeń krakowskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Boguszewski R. (2010a), *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich w latach 1998–2010*, CBOS, Warszawa.
- Boguszewski R. (2010b), *Działalność społeczna Polaków*, CBOS, Warszawa.
- Boguszewski R. (2012), *Aktywność społeczna w organizacjach obywatelskich*, CBOS, Warszawa.
- BORDO (2004), *Ku witalnemu sektorowi pozarządowemu. Międzynarodowa deklaracja zasad, 1991–1993*, [w:] *Poza rządami. Ponad granicami. Deklaracje programu John Hopkins*, Fundusz Współpracy, BORDO, Warszawa, s. 153–165.

- Byłok F. (2005), *Rola organizacja pozarządowych w kształtowaniu kapitału społecznego*, [w:] H. Januszek (red.), *Kapitał społeczny we wspólnotach*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań, s. 300–311.
- Diagnoza społeczna 2013*, www.diagnoza.com.pl (dostęp 08.01.2014).
- Gliński P. (2002), *Podstawowe słabości – niektóre sukcesy trzeciego sektora*, [w:] P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński (red.), *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 245–260.
- Gliński P., Lewenstein B., Siciński A. (red.) (2002), *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Gumkowska M., Herbst J. (2006), *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2006*, Stowarzyszenie Klon-Jawor, Warszawa.
- Gumkowska M., Herbst J. (2008), *Najważniejsze pytania – podstawowe fakty. Polski sektor pozarządowy 2008*, Stowarzyszenie Klon-Jawor, Warszawa.
- Herbst J. (2005), *Oblicza społeczeństwa obywatelskiego*, Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, Warszawa.
- Kapuśniak T. (2010), *Zmiany wewnętrzne w Rosji w dobie Władimira Putina*, [w:] K. Albin, K. Kłosiński (red.), *Rosja. Ambicje i możliwości w XXI wieku*, Wydawnictwo KUL, Lublin, s. 314.
- Kulesza K. (2007), *Lobbing i rzecznictwo w organizacja pozarządowych* [w:] M. Abramowicz (red.), *Organizacje pozarządowe od A do Zet. Pierwsze kroki w III sektorze*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa, s. 80–93.
- Kurczewska J. (2006), *Lokalne społeczeństwo obywatelskie (dwie możliwości interpretacyjne)*, [w:] B. Jałowicki, W. Łukomski (red.), *Społeczności lokalne teraźniejszości i przyszłości*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa, s. 12.
- Lasocik Z. (1994), *Kilka uwag o roli organizacji pozarządowych w państwie demokratycznym*, Wydawca: Fundusz Współpracy/Cooperation Fund BORDO, Warszawa, http://fio.org.pl/?option=com_content&view=article&catid=121:o-stowarzyszeniach&id=143:kilka-uwag-o-roli-ngo-w-pastwie-demokratycznym (dostęp 08.01.2014).
- Leś E. (2000), *Od filantropii do pomocniczości. Studium porównawcze rozwoju i działalności organizacji społecznych*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa.
- Leś E., Nałęcz S. (2002), *Potencjał ekonomiczny i społeczny sektora non-profit w Polsce. Wybrane wyniki badań międzynarodowych sektora non-profit*, [w:] P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński (red.), *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 14.
- Michalska-Żyła A. (2011), *Więzi z miastem – wymiary, typy i uwarunkowania. Na przykładzie Łodzi i Iwanowa*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, Folia Socjologica 36.
- Mularska M., Świątek A. (2011), *Aktywność społeczna mieszkańców Łodzi. Analiza wybranych wymiarów*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4(46), s. 68–83.
- Pawłęga M., *Zdobywanie funduszy i przygotowanie wniosków o dotację*, [w:] M. Abramowicz (red.), *Organizacje pozarządowe od A do Zet. Pierwsze kroki w III sektorze*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa, s. 45–60.
- Przewłocka J., Adamiak P., Herbst J. (2013), *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych. Raport z badania 2012*, Stowarzyszenie Klon-Jawor, Warszawa.
- Przewłocka J., Adamiak P., Zajac A. (2012), *Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce*, Stowarzyszenie Klon-Jawor, Warszawa.
- Siciński A. (2002), *Spadek dynamiki rozwoju trzeciego sektora*, [w:] P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński (red.), *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 242.
- Skiba W. (2006), *Kapitał społeczny mieszkańców Wrocławia*, [w:] P. Żuk, P. Pluta (red.), *My Wrocławianie. Społeczna przestrzeń miasta*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław, s. 36–58.

- Strategia Wspierania Rozwoju Społeczeństwa obywatelskiego na lata 2009–2015. Załącznik do uchwały nr 240/2008 Rady Ministrów z dnia 4 listopada 2008 r.*, www.mpips.gov.pl/userfiles/File/pozytek/SWRSO%202009-2015.pdf. (dostęp 08.01.2014).
- Theiss M. (2007), *Krewni – Znajomi – Obywatele. Kapitał społeczny a lokalna polityka społeczna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Toczyński W. (1998), *Rola organizacji pozarządowych w odrodzeniu społeczeństwa obywatelskiego*, [w:] M. Załuska, J. Boczoń (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice, s. 11–18.
- Wciórka B. (2004), *Grupowa aktywność społeczna Polaków w latach 1998–2004*, CBOS, Warszawa.
- Wciórka B. (2008), *Polacy o swojej aktywności społecznej*, CBOS, Warszawa.
- Woźniak Z. (2002), *Między rywalizacją a partnerstwem. Bariery współpracy władz publicznych z organizacjami pozarządowymi*, [w:] P. Gliński, B. Lewenstein, A. Siciński (red.), *Samoorganizacja społeczeństwa polskiego: trzeci sektor*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa, s. 103–120.
- Załuska M. (1998), *Prawne i organizacyjne ramy działania organizacji pozarządowych*, [w:] M. Załuska, J. Boczoń (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Biblioteka Pracownika Socjalnego, Katowice, s. 35–43.
- <http://www.isp.org.pl/uploads/filemanager/PR/CSOSI2012-Polska-fin.pdf> (dostęp 08.01.2014).
- <http://www.senat.gov.pl/ngo/posiedzenie3-parlamentarnego-zespolu/> (dostęp 10.11.2013).
- <http://www.tvn24.pl/az-2-3-rosjan-popiera-putina-tylko-1-proc-podziwia-ukraincow,405066,s.html> (dostęp 06.03.2014).

Agnieszka Świątek

SOCIAL ACTIVITY OF THE RESIDENTS OF LODZ AND IVANOVO

Summary. The subject of this paper is to present the voluntary inhabitants of Lodz and Ivanovo. The main purpose of this article is to analyze the level of civic engagement, in particular the participation of NGOs. Empirical basis for this article is the research material gathered in the framework of the project “Revival of post-industrial cities”. The practical base for this article is the research material covered a representative group among the 700 citizens of Lodz and 437 citizens of Ivanovo.

Keywords: NGO, social activity, civil society, third sector.